

ІНФОРМАЦІЙНІ ВІДНОСИНИ У ПРИКОРДОННІЙ СФЕРІ

INFORMATION RELATIONS IN FRONTIER SPHERE

Кушнір І.П.,

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри теорії та історії держави і права
та приватноправових дисциплін
Національної академії
Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького*

Стаття присвячена аналізу сучасних інформаційних відносин у прикордонній сфері. Досліджуються та розкриваються відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації у сфері охорони державного кордону. Визначається, що вони стосуються інтересів суміжних держав, фізичних і юридичних осіб, які перетинають державний кордон або здійснюють різну діяльність уздовж чи безпосередньо на державному кордоні України.

Ключові слова: інформаційні відносини, інформація, прикордонна сфера, Державна прикордонна служба України, державний кордон.

Статья посвящена анализу современных информационных отношений в пограничной сфере. Исследуются и раскрываются отношения по созданию, сбору, получению, хранению, использованию, распространению, охране и защите информации в сфере охраны государственной границы. Определяется, что они касаются интересов соседних государств, физических и юридических лиц, пересекающих государственную границу или осуществляющих различную деятельность вдоль или непосредственно на государственной границе Украины.

Ключевые слова: информационные отношения, информация, пограничная сфера, Государственная пограничная служба Украины, государственная граница.

Article is about modern information relations in frontier sphere. Relations that include data about forming, usage, proving, saving and keeping information in the frontier sphere are researched. It is noticed that information relations in the frontier sphere have their peculiarities that are concerned in interests of neighboring countries, physical and juridical persons that cross the border or perform different kinds of activity on the state border.

Key words: information relations, information, frontier sphere, the State Border Guard Service of Ukraine, state border.

Актуальність теми. Розвиток державно-правових відносин та об'єктивна необхідність їх нормативно-правового врегулювання зумовлюють виникнення, зростання, накопичення та сприйняття значної кількості інформації про різні сфери суспільних відносин. Особливої актуальності за останні роки набули відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації у сфері охорони державного кордону. А особливо сьогодні, коли ми стоїмо на порозі відкриття для нашої держави європейських кордонів і впровадження Концепції інтегрованого управління кордонами, метою якої є підвищення ефективності реалізації державної політики у сфері безпеки державного кордону, запровадження європейських стандартів інтегрованого управління кордонами із впровадженням інформаційної діяльності та проведення аналізу ризиків [1]. Серед основних завдань Стратегії розвитку Державної прикордонної служби України є створення системи інтегрованого управління безпекою державного кордону, яку планується забезпечити шляхом розвитку інформаційної складової частини системи охорони державного кордону [2].

Сутнісні особливості інформаційно-правових відносин досліджені у працях І.В. Арістової, Р.А. Калюжного, Л.П. Коваленка, В.А. Копилова, І.М. Сопілко та багатьох інших. Окремі питання інформаційного забезпечення управлінської діяльнос-

ті органів Державної прикордонної служби України досліджені В.Л. Зьолкою, оперативно-розшукової діяльності у прикордонній сфері В.О. Білецьким та іншими. Що стосується інформаційних відносин у прикордонній сфері, то ці питання на науковому рівні комплексно ще не досліджувались, тому метою нашого дослідження є з'ясування їх сутності й особливостей.

З'ясовуючи зміст інформаційних відносин у прикордонній сфері, необхідно зазначити, що поняття «інформаційно-правові відносини» вже неодноразово досліджувалось в теорії інформаційного права, але і досі не вироблено єдиного підходу до його розуміння. Хоча Закон України «Про інформацію» визначає, що він регулює відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації. А інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [3].

В.А. Копилов зазначає, що, будучи різновидом правових відносин, інформаційні правовідносини виражають усі основні ознаки правового відношення [4, с. 13]. Правові відносини являють собою суспільні відносини, урегульовані нормою права, змістом яких є суб'єктивні юридичні права й обов'язки їх учасників [5, с. 431]. Інформаційні правові відносини являють собою суспільні відносини щодо ви-

раження відповідних відомостей, їх поширення та збереження.

На підставі ґрунтовного аналізу інформаційно-правових відносин Л.П. Коваленко визначає їх як суспільні відносини, які регулюються нормами права і виникають, розвиваються та припиняють свою діяльність в інформаційному просторі між суб'єктами права, які наділені інформаційними правами й обов'язками [6, с. 274].

Кожна сучасна держава має свої територіально-правові межі – державні кордони. Порядок та правила перетинання, здійснення охорони та захисту, установлення відповідальності за порушення яких закріплює державна влада. Основою отримання таких відомостей усіма категоріями осіб, що перетинають державні кордони (громадянами України, іноземними громадянами та особами без громадянства), щодо правової регламентації перетинання державного кордону України є стаття 33 Конституції України, яка закріплює, що «кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну» [7]. У зв'язку із цим виникає потреба у створенні можливостей доведення кожному, хто бажає перетнути державний кордон, незалежно від напрямку прямування (на в'їзд або на виїзд з країни), його прав та обов'язків і порядку дій під час перетинання державного кордону.

Порядок перетинання державного кордону України – це не все, що включає сфера охорони державного кордону, до неї належить порядок:

- плавання і перебування українських та іноземних невійськових суден і військових кораблів у територіальному морі та внутрішніх водах України;
- заходження іноземних невійськових суден і військових кораблів у внутрішні води і порти України та перебування в них;
- утримання державного кордону України;
- проведення різних робіт, промислової та іншої діяльності на державному кордоні України [8, с. 40–41].

Виникнення, зміна та припинення інформаційно-правових відносин регулюється інформаційно-правовими нормами [4, с. 13], або в теорії інформаційного права застосовується термін «інформаційне законодавство України» (нормативно-правовими актами, прийнятими Верховною Радою України у формі законів і постанов нормативного змісту [9, с. 32] та підзаконними нормативними актами, що приймаються відповідними державними органами влади [9, с. 54]). Ураховуючи особливості прикордонної сфери, зазначимо, що на регулювання інформаційних відносин впливають і норми міжнародного права. Так, основою інформування щодо встановлення правил національного прикордонного законодавства (перетинання державного кордону, в'їзд, виїзд, порядок перебування та проведення різних робіт у прикордонній смузі або контрольованому прикордон-

ному районі) є двосторонні угоди про встановлення проходження лінії державного кордону України та про встановлення і функціонування (здійснення міжнародного сполучення) пунктів пропуску через державний кордон та з інших питань [10, 11].

Тобто інформаційні відносини у прикордонній сфері стосуються інтересів суміжних держав, фізичних і юридичних осіб, які можуть перетинати державний кордон або здійснювати різну дозволена законодавством діяльність уздовж чи безпосередньо на лінії проходження державного кордону України.

Різноплановість інформаційних відносин у прикордонній сфері обумовлюють виявлення їх особливих ознак. Л.П. Коваленко виділяє такі ознаки інформаційно-правових відносин: 1) вони існують практично в усіх сферах суспільної життєдіяльності; 2) юридична природа інформаційно-правових відносин передбачає наявність особливого суб'єкта, у власності або у розпорядженні якого є інформація або інформаційний ресурс; 3) основним об'єктом інформаційно-правових відносин є інформація; 4) інформаційно-правові відносини відкриті для всіх учасників; 5) інформаційні відносини характеризуються високим рівнем динамічності, оскільки періодично з'являються нові інформаційні явища, які потребують правового регулювання [6, с. 275].

На основі запропонованих Л.П. Коваленком ознак інформаційно-правових відносин спробуємо проаналізувати інформаційні відносини у прикордонній сфері. Досліджувані відносини охоплюють основне завдання діяльності прикордонного відомства – забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні [12, с. 1] – і спрямовуються за двома основними напрямками, які умовно можна назвати внутрішніми та зовнішніми. До внутрішніх належать інформаційні відносини, пов'язані з виконанням персоналом відомства службових завдань (військовослужбовцями та працівниками Державної прикордонної служби України), а також реалізацією їх правового статусу. До зовнішніх належать відносини, пов'язані з відомостями, необхідними для суб'єктів (як фізичних, так і юридичних осіб), які перетинають державний кордон або здійснюють різну дозволена діяльність у межах прикордонної смуги і контрольованого прикордонного району.

Особливим суб'єктом інформаційних відносин у прикордонній сфері є держава в особі компетентного органу – Державної прикордонної служби України, серед основних принципів діяльності якої є: поєднання гласних, негласних та конспіративних форм і методів діяльності, відкритість для демократичного цивільного контролю [12, с. 3]. Тобто інформація про діяльність відомства та сферу охорони державного кордону поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом [3]. Це є специфічною особливістю цієї сфери інформаційних відносин – оптимальне співвідношення розповсюдження та обмеження доступу до інформації про діяльність органів Державної прикордонної служби України [13, с. 187].

Основним об'єктом інформаційно-правових відносин у прикордонній сфері є інформація, що містить відомості, пов'язані з формуванням, використанням, доведенням, збереженням та охороною даних щодо функціонування органів охорони державного кордону, їх особового складу, порядком перетинання державного кордону України, здійсненням діяльності в прикордонному просторі, настанням відповідальності за порушення норм прикордонного законодавства.

Незважаючи на те, що юридично державний кордон України залишається протягом майже 25 років незмінним, а основні завдання держави щодо його недоторканності та надійної охорони вироблені століттями, підходи до його охорони й основні правові засади функціонування державного рубежу постійно удосконалюються. За останнє десятиліття правова регламентація сфери охорони державного кордону якісно і кількісно змінилась. Перехід Прикордонних військ України до Державної прикордонної служби України (2003 рік) відмічається значною зміною підходів до охорони державного кордону, спрощенням порядку перетину кордону, що позначилося на відкритості та доступності сучасного стану інформаційно-правових відносин у прикордонній сфері.

Зміна обставин на державному кордоні (як на окремих ділянках, так і в цілому) потребує своєчасного правового регулювання. З 2003 року українська держава обрала курс у напрямку відкритості та прозорості державних кордонів за аналогами охорони європейських кордонів у зв'язку зі зменшенням військової загрози з боку сусідніх держав. Серед таких заходів можна відмітити і декриміналізацію статті 331 Кримінального кодексу України «Незаконне перетинання державного кордону». 2014 рік змінив ситуацію: окупація Автономної Республіки Крим, події на сході України змушують повернути військову складову до охорони державного кордону України. Установлення лінії розмежування, яка фактично стає

умовним місцем проходження державного кордону на окремих ділянках, змушує громадян України переміщуватися територією нашої держави за тимчасовими перепустками.

Сфера охорони державного кордону суттєво залежить від політичних, економічних та інших обставин і подій як усередині країни, так і на території інших держав, що свідчить про постійну мінливість правового регулювання відносин у сфері охорони державного кордону і про високий рівень динаміки інформаційно-правових відносин у прикордонній сфері.

Висновки. Отже, розглянуті інформаційні відносини у прикордонній сфері є різновидом інформаційно-правових відносин, специфічність яких обумовлюється динамічними процесами, пов'язаними з охороною та утриманням державного кордону, забезпеченням контролю за його перетинанням. Вони стосуються інтересів суміжних держав, фізичних і юридичних осіб, які перетинають державний кордон або здійснюють різну діяльність уздовж чи безпосередньо на державному кордоні України. Такі інформаційні відносини мають два спрямування: внутрішнє та зовнішнє. До внутрішніх належать інформаційні відносини, пов'язані зі здійсненням особовим складом відомства завдань, реалізацією їх правового статусу. До зовнішніх належать відносини, пов'язані з інформацією, необхідною для суб'єктів, які перетинають державний кордон.

Основним об'єктом інформаційно-правових відносин у прикордонній сфері є інформація, що містить відомості, пов'язані з функціонуванням органів охорони державного кордону та порядком перетинання державного кордону. Така інформація може мати як відкритий, так і обмежений доступ.

Перспективні дослідження з окресленої тематики мають торкнутися питання удосконалення інформаційно-правових відносин у прикордонній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про схвалення Концепції інтегрованого управління кордонами : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 1149-р // Урядовий кур'єр. – 2015. – № 210.
2. Про схвалення Стратегії розвитку Державної прикордонної служби України : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 року № 1189-р // Урядовий кур'єр. – 2015 – № 220.
3. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
4. Копылов В.А. Информационное право / В.А. Копылов. – 2-е изд. перераб. и доп. – М. : Юрист, 2002. – 512 с.
5. Крестовська Н.М. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести : [Підручник] / Н.М. Крестовська, Л.Г. Матвеева. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.
6. Коваленко Л.Н. Проблеми правового регулювання інформаційних відносин / Л.Н. Коваленко // Вісник Академії правових наук України. – 2012. – № 4. – с. 272–277.
7. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
8. Калюжний Р.А. Правове забезпечення взаємодії публічної адміністрації у прикордонній сфері : [монографія] / Р.А. Калюжний, І.П. Кушнір. – К. : МП Леся, 2015. – 224 с.
9. Основи інформаційного права України : [навч. посіб.] / [В.С. Цимбалюк, В.Д. Гавловський, В.В. Гриценко та ін.] ; за заг. ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного та П.В. Мельника. – К. : Знання, 2004. – 274 с.
10. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про пункти пропуску через державний кордон, затверджена постановою КМУ від 25 березня 1993 року № 223 (223-93-п) // Офіційний вісник України. – 2005. – № 24. – Ст. 1375.
11. Договір між Україною і Республікою Польща про правовий режим українсько-польського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань, ратифікований Постановою ВРУ від 14 липня 1993 року № 3379-XII (3379-12) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/616_208.
12. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 3 квітня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 27. – Ст. 208.
13. Зьолка В.Л. Охорона національних інтересів України у прикордонній сфері (адміністративно-правовий аспект) : [монографія] / В.Л. Зьолка. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2015. – 672 с.